

INTERSEXUAL DISGUISE AND METAMORPHOSIS IN THE TALE "ILEANA SINZIANA"

Carmen Ioana Popa

PhD. Student, „1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia

Abstract: This study aims to bring in attention, the intersexual transvestitions into the fairy tale of Petre Ispirescu, **Iliana Simziana**. The intersexual disguises are the way in which the human being wish to accede his half and wishes to have a coexistence of primordial elements, an accomplishment of the androgynous, for a short period of time. These disguises to the primitive people become a rite of passage, a way to advance on the road of maturity, a road that can only be continued when the neophytic was introduced in the sacred, and he knew the totality. In the Petre Ispirescu's fairy tale, the young emperor's daughter has an initial journey to self-knowledge. Her disguising in her father's clothing is a preparation of the metamorphosis which will take place at the end of the text. In this point, we can make a parallel with the mythological figure Iphis from the *Metamorphoses* by Ovidiu. Also, in this case, the young girl who is disguised as a man, transforms into a real man to seal her love with the predestined one. These intersexual disguises allow the human being to get out of themselves and to reintegrate into the cosmos, so they can know the totality.

Keywords: disguise, totality, metamorphosis, self-knowledge, initiation

Figura arhetipală de la care derivă travestirea intersexuală este androginul. Androginul, ființă perfectă, cu o stare privilegiată devine figura spre care aspiră omul. În jurul androginului se dezvoltă mitul, iar din acest punct apare o de structurare din care pornește hermafrodisul, travestirile intersexuale, metamorfozele elementul masculin în femeie, și a elementului feminin în bărbat, bisexualitatea zeilor. Omul pe parcursul existenței sale încearcă să simtă temporar coexistența elementelor primordiale. Pentru acest fapt ei realizează ritualuri, orgii și în special travestiri intersexuale, care se remarcă în mai multe culturi. Prin toate aceste încercări, ființa umană dorește să regăsească omul primordial în el, om care în mai toate culturile lumii este de natură duală, fiind androgin.

Dualitatea acestei ființe, moment în care nimic nu se mai identifică, când totul se confundă, apare echilibrul ființei care are acces la totalitate, la starea privilegiată de la începuturi. Omul tinde spre această confuzie, moment în care își pierde individualitatea sa sexuală, spre a accede spre o altă stare care îi permite să se simtă complet.

Travestirea este „o modalitate de a ieși din sine însuși, de a-și transcende situația particulară, extrem de istoricizată, și de a regăsi situația de la începuturi, transumană și transistorică, acea situație care a precedat constituirea societății umane; o situație paradoxală, imposibil de menținut în durata profundă, în timpul istoric, dar în care trebuie să te integrezi periodic, spre a reface, fie și numai pentru a clipă, plenitudinea inițială, sursa neștirbită a sacralității și a puterii.”¹ Travestirile intersexuale se regăsesc atât la triburile primitive, cât și în Antichitatea clasică, mai ales în momentele nupțiale.

¹Mircea Eliade, *Mefistofel și androginul*, traducere de Alexandra Cuniță, f. l., Editura Humanitas, 1995, p. 106.

Ieșirea din propriul sine, din timpul istoric în care a fost aruncat, îi deschide calea spre sacralitate, confundarea sexelor fiind considerat un lucru sacru.

Această travestire îi permite ființei umane să atingă temporar starea privilegiată pe care androginul o avea. Prin această modalitatea, omul își accede propriul Eu interior, cuprinde în interiorul său adevărata natură umană, care se presupune că era androgină. Contactul permanent pe care îl are cu natura îl îndeamnă să se reintegreze în sânul ei prin diferite modalități. Prin travestire, omul împrumută din caracteristicile sexului opus, se formează temporar ființa perfectă, se restabilește echilibrul pierdut.

Remarcăm astfel de travestiri intersexuale încă din Antichitatea clasică, în momentele în care băieții se deghizau în fete, iar fetele în băieți. Dar, aceste deghizări erau mai des întâlnite în cazul băieților. Toate aceste deghizări aveau o menire, fiind o modalitate și „un vicleșug menit a alunga duhurile ostile.”² Și în cazul hainelor de doliu se purtau cele femeiești, deoarece femeile fiind neimportant, duhurile rele nu se vor atinge de ei.³ Aceste modalități de a se proteja de malefic subliniază încă o dată dorința omului de a avea parte de ambele elemente primordiale. Coexistența acestor elemente împreună devin o sursă de protecție în preajma morții și a duhurilor malefice, fiind un adevărat ritual în asemenea cazuri.

Deghizările se remarcă și în cazul momentelor nupțiale, momente în care se dorește o reintegrare în cosmos, și o reconciliere a elementelor primordiale într-o singură ființă. „La Sparta, femeia care poartă de grijă tinerei mirese, o rade pe aceasta în cap, o îmbracă și o încălță cu lucruri bărbătești, apoi o lasă în pat singură, pe întuneric. Soțul vine la ea pe furiș (Plutarh, *Lycurgos*, 15). În Argos, mireasa își pune, în noaptea nunții, o barbă falsă (Plutarh, *Mulierumvirtutes*, 245). În Cos, în schimb, bărbatul se îmbracă în haine de femeie ca să-și întâmpine soția (Plutarh, *QuaestionesGraecae*, LVIII).”⁴ Toate aceste ritualuri nupțiale au menirea de a uni elementul masculin cu cel feminin, realizând temporar și nefinalizat androginul primordial. Căsătoria este un „simbol al unirii, sub semnul iubirii, dintre bărbat și femeie. În sens mistic, ea înseamnă unirea dintre Hristos și Biserica lui, dintre Dumnezeu și Poporul lui, dintre suflet și Dumnezeu său. În analiza lui Jung, căsătoria simbolizează, în cursul procesului de individuație sau de integrare a personalității, împăcarea inconștientului, principiu feminin, cu spiritul, principiu masculin.”⁵ Toate aceste ritualuri pregătesc spiritual ființa, fiind o inițiere spre înțelegerea sacrului. Nu se poate ajunge la maturitate decât în momentul în care apare conștiința totalității, numai în momentul în care ființa resimte echilibrul primordial care este stabilit prin atingerea ritualică și temporară a androginului.

Aceste „deghizările intersexuale se practicau în Grecia la anumite ceremonii dionisiace, cu prilejul sărbătorilor Herei la Samos, ca și cu alte ocazii. Dacă ținem seama că travestirile erau foarte răspândite în timpul Carnavalului sau al sărbătorilor de primăvară, în Europa, dar și în cadrul diverselor ceremonii agricole din India, Persia și din alte regiuni din Asia, înțelegem principala funcție a acestui rit: pe scurt, e o modalitate de a ieși din sine însuși, de a-și transcede situația particulară, extrem de istoricizată, și de a regăsi situația de la începuturi, transumană și transistorică, acea situație care a precedat constituirea societății umane; o situație paradoxală, imposibil de menținut în durată profundă, în timpul istoric, dar în care trebuie să te reintegrezi periodic, spre a reface, fie și numai pentru o clipă, plenitudinea inițială, sursa neștirbită a sacralității și a puterii.”⁶ Ieșirea din propriul sine are drept finalitate cunoașterea propriei sale dualități. În asemenea momente, ființa umană scapă în afara timpului, având prilejul de a se ridica deasupra existenței sale de toate zilele. Având contact cu partea contrară, ființa umană își recapătă jumătatea lipsă. Dar această recuperare este temporară, fiind o ieșire din existența pe care o are pentru a-și recupera propriul sine primordial. Echilibrul resimțit în aceste momente aduce regenerarea și reîmprospătarea ființei actuale. Apare dorința de reîntoarcere la starea pe care o avea omul originar, stare pe care o recuperează prin diferite

² Marie Delcourt, *Hermaphroditos. Mituri și rituri ale bisexualității în Antichitatea clasică*, traducere de Laurențiu Zoicaș, București, Editura Symposion, 1996, p. 10.

³*Ibidem*, p. 10.

⁴*Ibidem*, p. 11.

⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 209.

⁶Mircea Eliade, *op. cit.*, pp. 105-106.

modalități. Nevoia omului de a se recupera pe sine este nevoia lui de a-și regăsi partea lipsă de care a fost separat, și cu care se simțea deplin și complet.

Aceste deghizări care au loc permit celui care săvârșește această travestire să preia o parte din comportamentele elementului opus sinelui, formând androginul temporar care îi permite să guste o parte din plenitudinea acestei ființe primordiale. „Schimbarea rituală a costumelor implică o inversare simbolică a comportamentelor, servind drept pretext bufoneriilor carnavalești ca și libertinajul Saturnaliilor. În ultimă instanță, este o suspendare a legilor și a obiceiurilor, fiindcă felul în care se comportă acum indivizii de ambele sexe este exact opus comportamentului lor normal. Inversarea comportamentelor propune confuzia totală a valorilor - notă specifică a oricărui ritual orgiastic. Din punct de vedere morfologic, travestirile intersexuale și androginia simbolică pot fi asimilate unor orgii ceremoniale. În fiecare din aceste cazuri, se constată o «totalizare» rituală, o reintegrare a contrariilor, o întoarcere la nediferențiatul primordial. În definitiv, este vorba despre restaurarea simbolică a «Haosului», a unității nediferențiate care a precedat Creația, iar această reîntoarcere la indistinct se traduce printr-o supremă regenerare, printr-o prodigioasă sporire a puterii. Este unul dintre motivele care justifică orgia rituală organizată spre binele recoltelor sau cu prilejul Anului Nou: în primul caz, orgia asigură fertilitatea agricolă; în cel de-al doilea, ea simbolizează întoarcerea la Haosul precosmogonic și cufundarea în rezervorul nesfârșit de forță care exista înainte de Crearea Lumii și care a făcut posibilă cosmogonia. Anul care urmează a se naște corespunde Lumii pe cale de a fi creată.”⁷ Această reîntoarcere ritualică este o reîntoarcere la nediferențiat, o pierdere a stării, considerată exil, avută în acest moment, pentru a recâștiga starea avută înainte de căderea în păcatul primordial.

Aceste deghizări se remarcă și la triburile primitive în momentul în care au loc riturile de inițiere în anumite secrete ale tribului, inițieri care îi vor permite neofitului să se maturizeze și să devină un adult care a cunoscut coexistența ambelor elemente primordiale. Încă de la o vârstă fragedă, copilul se apropie de starea pe care o aveau zeitățile. „În Africa, de exemplu, la Masai, Nandi, Nuba și alte triburi, novicii sunt îmbrăcați ca fetele, iar în Africa de Sud, la Sotho, fetele care sunt inițiate poartă veșminte bărbătești. În mod similar, novicii care urmează să fie inițiați în comunitatea Arioi din Tahiti sunt îmbrăcați ca femeile.”⁸ Aceste deghizări sunt un prim pas în aceste rituri de inițiere, în cunoașterea sacrului, și în redobândirea ființei sale complete. Tânărul care urmează să devină adult, nu se poate maturiza dacă nu a simțit totalitatea propriei sale ființe. Se dorește restabilirea echilibrului, o coabitare a ambelor elemente primordiale într-o singură ființă, o reintegrare în cosmos și în ciclul natural. „Chiar și obiceiul foarte răspândit al nudității ritualice din timpul perioadei de izolare în hățiș poate fi interpretat ca simbolizând asexualitatea neofitului. După părerea noastră, semnificația religioasă a tuturor acestor obiceiuri este următoarea: novicele are o șansă în plus de a accede la un mod specific de existență - de exemplu, să devină bărbat sau femeie - dacă mai întâi devine simbolic o totalitate. (...) Androginul este considerat superior celor două sexe tocmai pentru că întrupează totalitatea și deci perfecțiunea.”⁹ Această totalitate este simțită temporar în aceste rituri, dar devin și o modalitate de reconciliere cu natura și cu propriul sine, devine o înlănțuire a elementelor în ființa actuală.

De asemenea, „tipul omului perfect, în absolut toate culturile, este *androginul* (...). Omul nu poate muri dacă nu a cunoscut, înlăntrul ființei sale, unitatea primordială: bărbat-femeie. «Unificarea» aceasta este un act sacru, aproape un ritual. Și, de aceea, în culturile așa-numite primitive bărbatul e transformat magic în femeie, chiar în momentul inițierii sale; cu alte cuvinte, încearcă să dobândească aceea *coincidentia oppositorum* în propria ființă. Căci prin inițiere tânărul trece de la pubertate la maturitate; devine *el însuși*, adică bărbat; și, chiar când se realizează această trecere la virilitate, el experimentează simbolic polul contrar, feminitatea. Simultan cu potențarea masculinității sale, se promovează «feminitatea» sa, în așa fel încât ambele poluri să coincidă și să coexiste un oarecare timp, alcătuind un om desăvârșit.”¹⁰ Prin aceste deghizări, neofitul se

⁷*Ibidem*, pp. 106-107.

⁸Mircea Eliade, *Nașteri mistice*, traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, București, Editura Humanitas, 1995, p. 41.

⁹*Ibidem*, p. 42.

¹⁰Mircea Eliade, *Mitul reîntegrării*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 64.

reintegrează în cosmos, fiind o modalitatea de dezvoltare a sacralului. Cunoșcând totalitatea ființei sale se inițiază în sacru, devenind un adult care a experimentat cele două elemente opuse din interiorul ființei sale.

Această travestire intersexuale o remarcăm în basmul lui Petre Ispirescu, *Ileana Simziana*, moment în care tânăra fată de împărat poartă hainele din tinerețe ale tatălui său pentru a merge să slujească timp de zece ani de zile un alt împărat. Tânăra are parte de o inițiere pentru a-și cunoaște totalitatea ființei. Renunță la veșmintele sale feminine și se deghizează în straie bărbătești, fiind un prim pas în ritualul său de inițiere. Se urmează același tipar al inițierii de la triburile primitive, moment în care neofitul trebuie inițiat în sacru și în secretele cosmosului. La triburile primitive, neofitul își părăsește familia, renunță la veșmintele sale, se deghizează și intră în hățiș. Fata de împărat își părăsește meleagurile natale, se îmbracă în veșmintele tatălui său și are parte de trei treceri peste trei poduri, unul de aramă, unul de argint, unul de aur. „Symbolismul podului sau al punții, care îngăduie trecerea *de pe un mal pe celălalt*, este unul dintre cele mai larg răspândite. Această trecere înseamnă și trecerea de la pământ la cer, de la starea omenească la cele supraomenești, de la contingentă la nemurire, «de la lumea sensibilă la cea suprasensibilă» (R. Guénon) etc. (...) Călătoria inițiativă din societățile secrete chineze se face tot prin trecerea unor poduri: trebuie să *treci podul* (gujias) - fie un *pod de aur*, închipuit printr-o fâșie de stofă albă, fie un *pod de fier și de aramă*, reminiscență alchimică, fierul și arama corespunzând culorilor negru și roșu, apei și focului, Nordului și Sudului, principiilor yin și yang.”¹¹ Tânăra fată își continuă călătoria inițiativă trecând de podul de aramă, pentru a putea trece de podul de argint, argintul fiind considerat a fi „principiu pasiv, feminin, lunar, apos, rece”¹², pentru a-și sustrage elementul opus ființei sale, trecând peste podul de aur, aurul fiind considerat a fi un „principiu activ, masculin, solar, diurn, incandescent”¹³, din acest punct ea își începe adevărata călătorie spre propriul sine, o călătorie inițiativă care îi permite să cunoască coexistența ambelor elemente în propria sa ființă pentru a putea cunoaște totalitate devenind o ființă întreagă. Tânăra cu ajutorul calului reușește să traverseze această etapă, iar transformările ei sunt tot mai vizibile. Ea are un paloș, însă gândurile îi sunt la câmpurile de flori pe lângă care trece: „Aici îi venea să descălece ca să adune câte un mănunchi de flori din mulțimea aia ce acoperea văile și dealurile”¹⁴; „Ea trecu podul mândră ca un voinic”¹⁵. Tânăra capătă numele de Făt-Frumos, opusul condiției ei, dar îi completează androginia și transformarea. Tânăra fată își ascunde adevărata natură sub deghizarea sa în probele la care este supusă de muma zmeului. Ajutând un zmeu în luptă capătă un alt cal mai tânăr, Galben-de-soare, fratele mai tânăr al calului său. Zmeoaica, însă îi pune la încercare adevărata condiție, planând o permanentă incertitudine asupra faptului că ar fi băiat. Zmeoaica îi pune un mănunchi de flori la cap care trebuie să se ofilească pentru a-și dovedi elementul masculin: „puse seara la capul fiecăruia din ei câte un mănunchi de flori: la care se vor veșteji florile, acela este bărbat, și la care va rămâne verzi, este femeie”¹⁶, iar cu ajutorul unor viclesuguri reușește să treacă peste această probă. Însă acest viclesug nu o păcălesc pe muma zmeului pentru că vede în tânără gingășia unei tinere fete: „ea zicea fiului său că nu se putea să fie bărbat, fiindcă vorba îi curgea din gură ca mierea, boiul era așa de gingaș, încât îți venea să o bei într-o bårdăcuță de apă, perișorul subțire și stufos îi cădea pe umeri în unde, fața-i are pe vino-ncoace; ochii ăia mari, frumoși și vioi de te bagă în boală, mănuișta aia micuță și piciorușul ca de zână, și în sfârșit totul nu putea să fie decât de fată, măcar că se ascundea sub țoalele cele voinicesti.”¹⁷ După este dusă într-o grădină plină de flori (o reîntoarcere la primordialitatea elementelor și la Paradisul pierdut) și într-o cămară plină cu arme. Tânăra reușește să treacă peste toate aceste probe, împrumutând tot mai multe calități de la elementul său masculin și de la ceilalți din jurul ei.

¹¹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, p. 748.

¹² *Ibidem*, p. 105.

¹³ *Ibidem*, p. 105.

¹⁴ Petre Ispirescu, *Cele mai frumoase basme*, București, Editura Regis, f. a., p. 89.

¹⁵ *Ibidem*, p. 88.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 94-95.

¹⁷ *Ibidem*, p. 95.

Ajungând la curtea împăratului, elementul feminin îi atrage pe ceilalți bărbați: „Ei nu se puteau dezlipi de dânsa, căci și vorba-i și fața îi erau lipici.”¹⁸; „Împăratul nu mai putea de bucurie că-i sosise așa voinic chipeș și drăgălaș. Îi plăcea prea mult răspunsurile ce primea la întrebările lui, se vedea cât colo că vorbea cu înțelepciune și supunere. Văzând împăratul un tânăr așa de cuminte, prinse dragoste de el și-l luă pe lângă dânsul.”¹⁹ Gingășia elementului pregnant îi vrăjește pe cei din jur, ceilalți simțind inconștient atracția exercitată de tânăra deghizată.

Dorința împăratului de a o avea pe Ileana Simziana pecetluiește destinul tinerei fete. Împăratul o trimite după Iliana Simziana care era răpită de un zmeu. În momentul în care Iliana vede această fată deghizată în bărbat „începu să-i tâcâie inima, fără să știe de ce”²⁰. Primii fiori ai dragostei încep să apară în inima Ilienei, iar „inima și ochii ei erau tot la Făt-Frumosul care o scăpase din mâna zmeului”²¹, fără să știe că în straietele bărbătești este o femeie. Însă în momentul în care fură vasul de botez de la călugărițe, tânăra se transformă în flăcău: „- Doamne, doamne sfinte! fă ca nelegiuitul care a cutezat să pună mâna pângărită pe sântul vas cu botez să se facă muiere de va fi bărbat; iară de va fi muiere, să se facă bărbat!! Și îndată rugăciunea pustnicului se ascultă. Fata împăratului se făcu flăcău de-ți era dragă lumea să te uiți la el.”²² Devenind bărbat, Făt-Frumos se căsătorește cu Iliana Simziana: „- Tu m-ai adus aici, tu mi-ai adus herghelia, tu ai omorât zmeul ce mă furase, tu mi-ai adus vasul de botez, tu să-mi fii bărbat. Aidem să ne îmbăiem și să ne cununăm.”²³. Cei doi se îmbăiază în laptele iepelor, laptele fiind „băutură primordială și primă hrană în care toate celelalte există în stare potențială, laptele este în mod firesc simbolul abundenței, al fertilității și, de asemenea, al cunoașterii, cuvântului dându-i-se un sens ezoteric, și, ca o cale inițiativă, în sfârșit, un simbol al nemuririi.”²⁴ Acest traseu inițiativ al lui Făt-Frumos l-a adus în calea Ilenei. Metamorfozarea tinerei fete în bărbat o ajută să cunoască ambele existențe ale elementului primordiale. Fiind fată la început, ea are parte de această existență care o pregătește pentru metamorfozarea finală, care nu-i mai permite să se reîntoarcă la starea inițială. Ea cunoaște totalitatea prin această cunoaștere a propriului sine.

În acest punct se poate face o analogie cu metamorfoza lui Iphis, figură mitologică care apare în *Metamorfozele* lui Ovidiu. Ființă născută ca fată, este ascunsă de mama sa sub veșminte bărbătești pentru că tatăl său își dorea un moștenitor de sex masculin cu orice preț. Primește numele de Iphis, nume care se potrivește ambelor sexe, remarcând încă de la început această coexistență a elementelor opuse. Mama sa îi pecetluiește încă de la naștere soarta prin numele dat. „Pentru egiptenii din Antichitate, «numele personal este cu mult mai mult decât un semn de identificare, el este o dimensiune esențială a individului. Egipteanul crede în forța creatoare și de constrângere a cuvântului. Numele este un lucru viu.» (...) Puterea numelui nu este doar chinezească, egipteană sau iudaică, ea aparține mentalității primitive. A cunoaște numele, a-l rosti într-o manieră corectă înseamnă a putea exercita o putere asupra unei ființe sau a unui lucru.”²⁵ Prin numele ales de mama sa, tânăra se află între cele două sexe, numele său cunoscându-le pe amândouă, ca mai apoi să le cunoască spiritual și trupesc. Aflând de logodna pe care a decis-o tatăl ei, tânăra se îndrăgostește de cea predestinată, dorindu-și să se schimbe într-un bărbat. Pentru ca acest lucru să se întâmple, împreună cu mama sa se roagă zeiței Isis, zeița ascultându-le rugile presărate de lacrimi, picătura de rouă coborâtă din suflet fiind o picătură „care moare evaporându-se, după ce a adus o mărturie: simbol al durerii și al intercesiunii”²⁶, ca mai apoi să nu mai aibă „pe față tenul alb de fată, puterile îi sporesc, înfățișarea e mai bărbătească, părul nepieptănat e mai scurt, are mai multă vigoare decât a avut ca femeie; tu, care până mai adineaori erai fată, acum ești băiat.”²⁷ Cele două personaje se metamorfozează în momentul

¹⁸*Ibidem*, p. 99.

¹⁹*Ibidem*, p. 99.

²⁰*Ibidem*, p. 104.

²¹*Ibidem*, p. 108.

²²*Ibidem*, p. 116.

²³*Ibidem*, p. 118.

²⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, p. 509.

²⁵*Ibidem*, p. 632.

²⁶*Ibidem*, p. 505.

²⁷Ovidiu, *Metamorfoze*, traducere, studiu introductiv și note de David Popescu, București, Editura Științifică, 1959, p. 259.

în care își regăsesc jumătatea lipsă, ele cunoscând coexistența elementelor primordiale, având acces la totalitatea ființei lor.

Aceste travestiri intersexuale și metamorfozele existente permit ființei umane să intre în contact cu totalitate ființei primordiale. Această metamorfoză suferită de fata de împărat devine o reconciliere a elementelor primordiale și o regăsire a propriului sine complet în această călătorie inițiată.

BIBLIOGRAPHY

Bibliografie de referință

1. ISPIRESCU, Petre, *Cele mai frumoase basme*, București, Editura Regis, f. a.
2. OVIDIU, *Metamorfoze*, traducere, studiu introductiv și note de David Popescu, București, Editura Științifică, 1959

Bibliografie critică

1. DELCOURT, Marie, *Hermaphroditos. Mituri și rituri ale bisexualității în Antichitatea clasică*, traducere de Laurențiu Zoicaș, București, Editura Symposion, 1996
2. DURAND, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei. De la mitocritică la mitanaliză*, traducere din limba franceză de Irina Bădescu, f. l., Editura Nemira, 1998
3. ELIADE, Mircea, *Mefistofel și androginul*, traducere de Alexandra Cuniță, f. l., Editura Humanitas, 1995
4. ELIADE, Mircea, *Mitul reintegrării*, București, Editura Humanitas, 2003
5. ELIADE, Mircea, *Nașteri mistice*, traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, București, Editura Humanitas, 1995
6. WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Filozofia imaginilor*, traducere de Muguraș Constantinescu, ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Iași, Editura Polirom, 2004

Lucrări cu caracter general. Dicționare. Enciclopedii

1. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Iași, Editura Polirom, 2009